

УДК 130.123.4

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-94-1-29-38>

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФІНІЦІ «ДУХОВНІСТЬ» У ФІЛОСОФСЬКОМУ АСПЕКТІ

Л. В. Балла

ORCID 0000-0001-7225-9001

У статті аналізуються підходи до розуміння сутності та тлумачення поняття «духовність» філософами, психологами, педагогами. Проаналізовано поняття «духовність» як явище цілісного феномену. Простежено поступове виникнення поняття духовності та зміна його трактування як одного з основних вимірів зародження духовно-моральної та духовно-розвиненої особистості сьогодення. Дається аналіз сучасного стану та розвитку розуміння поняття духовності в нашій країні. Розглядаються основні шляхи формування духовності людини, спираючись на філософський, культурологічний, педагогічний, психологічний підходи. Стаття містить теоретичний та порівняльний аналіз поглядів духовності філософів минулого з теоріями філософів сучасності. Визначається проблема виникнення феномену духовності як поняття, що починає змінюватись та нести свою базову якість з огляду духовного розвитку людини та суспільства в умовах кризи духовності сучасності.

Отже, визначається поняття духовності як цілісного феномену, що вміщує загальнолюдські цінності, ідеали, погляди, норми поведінки, приклад для наслідування, як ідеал особистості у всіх її проявах, але при цьому не втрачає людяності, гідності, добротності та усіх чеснот, якими наділена людина. Обґрунтована роль духовності як необхідного складника у базовій якості «Я особистість» і головного чинника у складовій для виховання високоморальної, високодуховної сучасної людини. Наголошено на подальших перспективах проведення аналізу та розширення кола розвідок дослідження з теми духовності людини.

Ключові слова: *духовність, дух, духовне життя, духовні цінності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кардинально вагомій зміни, що охопили сьогоденне суспільство на перетині століть, вимагають нових незворотних змін в освіті і вихованні. Світобачення нашої епохи пропонує людству переосмислити нові підходи до ідеології, структури та

організації всього освітньо-виховного простору як в Україні, так і в усьому світі. В наш час змінюється все, лише залишається незмінним людина, а саме її духовна суть, що є наповненням високоморальної одиниці людства. Становлення та виховання духовності людини є однією з головних проблем всього людства взагалі та сім'ї зокрема. Проблема духовності пронизує усі сфери життя людини, вона виступає як основою ідеологічного становлення людини, так має і свій сенс в інтелектуальному і культурному розвитку. Питання виховання духовності залежить від багатьох показників розвитку суспільства, а саме від культурної спадщини нації та її соціально-економічного розвитку. В усі часи «духовність» як багатовимірний аспект має свій сенс, будь-то розквіт держави з її могутністю і нездоланністю, швидким стрибком науково-технічного процесу та культури, чи занедбання і занепад нації у всіх її проявах. Духовність завжди має своє місце та тлумачення, і проявляється у найгарніших потенціях свого висловлювання. Духовність, будучи невід'ємною складовою людської сутності й умовою особистої свободи людини, виступає соціальним чинником, що зближує людей за будь-яких умов. Водночас, становлення духовно розвиненої особистості є однією найважливіших проблем психолого-педагогічних досліджень як сучасності, так і минулого.

Актуальним і значущим у формуванні духовності людини є формування її духовних цінностей вже з самого початку життя. Сьогодні в поняття «духовність» людство вкладає ще більш широке розуміння. Духовна людина – це не тільки та, що має піднесені ідеали краси і добра та вбачає в понятті «духовність» щось божественне, це насамперед людина, яка в змозі прийти на допомогу іншій людині в скрутний для неї час. Це людина, яка в змозі творити добро «тут і зараз», володіти елементарним співчуттям та співпереживанням щиро та відкрито, яка дарує іншій людині надію і сподівання на краще, дарує часточку енергії, що запалює потухле багаття.

Із цього погляду пріоритетного значення набуває дослідження динаміки становлення та розвитку духовності на ранніх етапах онтогенезу людини. Саме тому, які духовні цінності будуть вкладені у душу маленької дитини, залежить майбутнє нашої нації, адже духовність – це основа зростання особистості з великої літери, це основа буття нації.

Виникає питання у необхідності добору критеріїв виміру «духовності особистості» як однієї із значущих і важливих складових людства та розуміння, що саме і як необхідно вимірювати.

Аналіз останніх досліджень. З огляду психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження духовності дійшли висновку, що вчені не мають одноголосного визначення щодо повного і точного тлумачення

значеної дефініції. У кожного воно своє, певне і неповторне. Так, сучасна українська дослідниця О. Сухомлинська (2002) ототожнює духовність з культурою: «...духовність – це складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання, привласнення, це сфера культури, олюднення, вrostання в неї і розуміння як власного надбання».

І. Бех (2001) підкреслює: «...головними умовами духовності є перетворення моральних норм у особистісні цінності людини та її емоційне переживання їх». Під духовними цінностями вчений розуміє «...існування людини за законами Істини, Добра і Краси» (с. 16-21).

Слід зазначити, що поняття «духовність» – категорія філософська. Усі питання, що виникали у людства з невизначеністю та острахом трактувалися з погляду філософії і ототожнювалися з місцем призначення людини на землі. Аристотель і Платон майже поєднували два поняття і наголошували, що «духовність» похідне від «дух» (лат. spirit та грец. pneuma) – повітря рухається, носій життя.

Суттєвий внесок у розуміння ролі духу в життєдіяльності людини зробив російський філософ С. Франк. Він намагався приписати людині певну духовну ієрархію, де виділив три рівні її внутрішнього, духовного розвитку: душевна стихія, стан самосвідомості й духовне життя (Какурин, 2000, с. 178–179).

Психологічний словник В. Войтка визначає духовність так: «Духовність – специфічно людська риса. Виявляється у багатстві духовного світу особи, її ерудиції, розвинутих інтелектуальних і емоційних запитах, моральності. Може бути усвідомлена, осмислена як вияв інтелігентності. Може бути частково неусвідомлена. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Криза духовності окремої особи чи групи, якщо вона тривала, веде до їх духовної загибелі». Щодо відношення до духовності у соціалістичному суспільстві: «Соціалістичне суспільство дбає про розвиток і відновлення духовних потреб трудящих, нарощення потенціалу Духовності кожного, прилучення до здобутків матеріальної і духовної культури (Психологічний словник. За ред. В. Войтка, 1982, с. 49).

В свою чергу «Духовні цінності» трактуються як – витвори людського духу, зафіксовані у здобутках науки, мистецтва, моралі, культури (там само).

Духовність – внутрішнє психічне життя людини, її моральний світ; моральний стан етносу, що визначається провідною (національною) ідеєю його становлення, духовними прикметами, що визначають його життя й культурну творчість, поглядами та прагненнями його представників (Психологічний словник. За ред. В. Войтка, 1982).

Питанням дослідження феномену «духовності» займалися філософи: І. Кант, С. Анісімова, М. Бердяєва; психологи та педагоги: А. Маслоу, С. Рубінштейн, С. Русова, А. Макаренко, Л. Божович, Л. Виготський, О. Запорожець, Ш. Амонашвілі, І. Бех, Е. Помиткін, М. Роганова.

Досліджуючи розвиток духовності в контексті Християнської педагогіки, мораль – є система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Іншими словами – це сфера суб'єктивних уявлень особистості про Добре і Погане. В контексті цього питання основою погляду є невичерпна віра у Бога – тайна життя.

Різні наукові позиції об'єднує провідна теза про те, що всі тайни невидимого духовного життя розкриває віра в Бога Ісуса Христа.

Отже, існує багато поглядів на природу феномену «духовність», різні вчені з різних сторін розглядають це поняття. Ми вважаємо, що кожне з визначень досліджуваної дефініції має свій сенс, несе психологічне та педагогічне навантаження і має право на своє буття і трактування, бо кожне із зазначених визначень є часткою цілого ще до кінця не дослідженого явища.

Мета статті – аналіз теоретичних аспектів дефініції «духовність» у поглядах філософів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні питання духовності в Україні посідає майже не перше місце серед нагальних досліджуваних проблем. Вчені наголошують, що «духовна криза людства», яка спіткала суспільство сьогодні, виникла на розквіті науково-технічного прогресу, а саме з розквітом ІТ-технологій. З одного боку людство зайшло далеко вперед, коли за мить може з'єднати для спілкування людей на протилежних сторонах земної кулі, а з іншого, люди втратили сенс спілкування, цінність самої миті і можливості бачити одне одного та цінувати цю мить. Людство поставило у своїх пріоритетах матеріальні блага вище за духовні та моральні. З огляду на це необхідно зауважити, що такий стан духовного розвитку людства загрожує самим же людям, а саме новому поколінню, якому необхідно народитися, адже наслідування приклада та передача традицій і світоглядів відбувається від дорослих дітям. Тобто нагальна проблема, можливо, ще попереду.

Розвиток людини починається з її народження як людського індивіда. Надалі людина формується і розвивається, стає особистістю під впливом середовища та людей, серед яких вона знаходиться та зростає. Людський індивід і надалі може розвиватися за тим зразком, якого буде наслідувати, і виступити показником того, хто сформується з цього індивіда. Тільки духовна сутність формує і вирізняє людину від інших істот, за умови

наявності у неї початку духовності – добра, співчуття, розуміння, співпереживання.

Аналіз поняття «духовність» в контексті філософії має своє значення.

На думку А. Шопенгауера, духовність розуміється через аспект «співчуття як орієнтація на іншу людину» і трактує так: «...співчуття – це «єдиний істинно моральний імпульс» людського життя (Огієнко, 1936, с. 224). Отже, співчуття як установку на іншого філософ кладе в підґрунтя моралі й наводить факти, що це було відомо у стародавніх державах Китаю, Індії, Греції. На основі реальних фактів й філософських роздумів А. Шопенгауер (1992) доходить своєї істини: «У всі часи й в усіх країнах було добре відоме джерело моральності, лише не в Європі...» (с. 237). Співчуття як результат установки на іншого, – на думку А. Шопенгауера, – є метафізичною основою етичного першофеномена в людині, етика і дух мають пріоритет перед матеріальним у суспільному бутті. Тобто тут ми бачимо, що сутність поняття «духовність» і «джерело моральності» десь ототожнюються і підносяться до більш духовних цінностей ніж матеріальних.

Дослідженням феномена «духовності» у вітчизняній філософії займався С. Пролєєв. Результатом цих досліджень був вихід праці «Духовность и бытие человека» (1991). Він зводить майже усі поняття в одне і наголошує, що всі ці поняття є межові і необхідно вести пошук істини: «...у найзагальнішому смислі дух – це філософська категорія для позначення здібності людини розкривати зміст буття в його істинності й завдяки цьому відноситися конструктивно та творчо до власної життєдіяльності». Тобто дух постає, з одного боку, як особлива форма розуміння світу, а, з іншого – це здібності людини, форма її саморозвитку (Зеличенко, 1996, с. 16–17). Розглядав проблему реальності духовного і намагався відійти від матеріалістичної традиції, що ототожнювала дух і свідомість, утім сам собі заперечує, бо наголошує, що: «...переконатися у його реальності будь-якими об'єктивними засобами неможливо, бо дух – це непевна реальність» (Зеличенко, 1996, с. 20).

З огляду християнських традицій вважалось, що духовність притаманна лише розумній людині, це і виділяє її з тваринного світу та уподібнює Богу (Г. Васянович, В. Онищенко). С. Франк під духовністю розуміє «внутрішнє життя, зв'язок людських глибин з надприродним початком». Людське – це душевне, тому пов'язує з фізичним виникненням у людини відчуття страху та задоволення. Духовні ж глибинні почуття – це є людська природа. У пошуках найвищої духовності пропонує звернутися до християнства, яке в символічному вигляді важке для розуміння

великими масами і виражає загальнолюдські духовні цінності (Франк, 1992).

З огляду психології дефініція «духовність» досліджувалась вченими В. Гордоном, Г. Олппортом, З. Фрейдом, А. Маслоу, С. Рубінштейном. Митці розглядають духовність як процес пізнання світу і себе в цьому світі (Подласый, 1999).

Український педагогічний словник трактує «духовність» як індивідуальну вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти «для інших». Під духовністю розуміють ідеальні потреби: пізнання світу, сенсу життя, своє призначення, душевність характеризується любов'ю і повагою до людей, готовністю прийти на допомогу, вмінням розділити горе і радість (Гончаренко, 1997).

Сучасні витоки філософії розуміють феномен духовності більш ширше і це питання посідає майже перше місце серед існуючих проблем. Криза, що спіткала людство продукована самими людьми, їх бажанням до оволодіння усіма благами земними та неземними, де місце людині зовсім не відводиться. Філософи Мартін Бубер, Макс Шелер, Хосе, Еріх Фром, досліджуючи це ж питання, наголосили про неспроможність людини протистояти кризам часу та життя. На їх думку, повинна прийти духовна людина. Ми згодні з такою позицією. На нашу думку, духовність необхідно розглядати як таку енергетичну наповненість, що приходить з народженням дитини у наш світ. Недарма кажуть: «...ця людина знаходиться на своєму духовному рівні». Тобто у кожної людини є свій, незалежно не від кого, духовний рівень, котрий вона буде розвивати впродовж всього життя. Можливо, це і загальнокультурний феномен, що продукує людині певну мету та образ поведінки впродовж всього життя.

В свою чергу з розвитком науки питанням духовності займалися вчені Г. Аванесова, О. Вишневський, М. Вачевський. На їх думку, основним поняттям духовності є дух. Дух визначають як джерело енергії і саму енергію психологічної діяльності, а «духовність – це тяжіння до любові, гармонії, до прекрасного» (Рувинский, 1998).

Однак це тлумачення більш схильне до релігійно християнського підходу. На нашу думку, «дух» – це є сутність людини, що приходить з нею з народженням.

О. І. Зеліченко (1996) подає оригінальну концепцію духовного світу, який є вищим щаблем у ієрархії. На думку вченого, «...вищими психічними проявами духовності є любов, творчість, пошук, котрі не повинні ніколи залишати людину. Автор наголошує на свідомому виборі кожної людини бути завжди активною, у пошуці, мати свої реальні «живі»

цілі і досягати їх. Іншими словами можна сказати, що це повинна бути абсолютно здорова, активна, сповнена натхнення людина, котра йде до своєї мети і не бачить ніяких перешкод.

Аналізуючи духовність з теологічних позицій, О. Зеліченко (1996) намагається надати світові осмисленості від нас, тобто ми (люди) повинні постійно бути в повному розумі з самим собою і діяти тільки осмислено. Це завдання прямо відповідає одному з принципів психології – принцип «діяльності і свідомості» або принцип «тут і зараз». Розумна людина повинна завжди діяти осмислено, чітко та врівноважено. Надання світу осмисленості залежить від нас. Безглуздість – не даність, а наш вибір». За авторською концепцією духовного світу О. Зеліченка, який є вищим щаблем у ієрархії, світ поділяється: фізичний світ неживої природи – світ живої природи (біосфера) – психічний світ (ноосфера) – духовний світ (спіріосфера) (1996). Духовність учений визначає як розвиток (пошук), як життя з богом, у Богові, як любов до Бога. Тобто автор співставляє все духовне і душевне «духу», можна відмітити, що така позиція досить схожа на позицію релігійну, де все зводиться до Любові до Богу, до Божественного. І усі психологічні характеристики зводяться до пошуку себе у Богові. Отже, слід відмітити, що схожість поглядів і характеристик простежується майже у всіх митців сьогодення та минулого. Одного варіанта поняття духовності не існує. Час плине, люди змінюються, їх погляди стають іноді іншими, але все ж людина не повинна втрачати свою духовність, свій скарб буття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, розуміння феномену духовності як одного з основних чинників формування високоморальної особистості набирає дедалі ширших обертів. На сьогодні дефініція «духовність» не зводиться тільки до визначення «духу» як релігійного або природного розуміння явища. Поняття духовності вміщує загальнолюдські цінності і ідеали, що характеризують людину як висококультурну, високоморальну, освідчену, відкриту, ширю, з великим моральним і духовним потенціалом. Духовність як феномен є концентрацією всієї суті творіння – людина, вона включає в себе дух, духовні цінності, моральні цінності, ідейні цінності, служіння людям тощо.

Подальші перспективи дослідження зазначеної теми будуть розширювати коло інших складових дефініції та огляд сучасного стану психолого-педагогічної літератури в умовах ситуації сьогодення.

Література

1. Бех І. Формування у дитини почуття цінності іншої людини. *Педагогіка толерантності*. 2001. №2 (16). С.16-21.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. За ред. С. У. Гончаренка Київ, 1997.
3. Зеличенко А. И. Психология духовности. Москва : Трансперсональный Институт, 1996. 400 с.
4. Какурин А. А. Что такое духовность? Школа духовности. 2000. №3. С. 6 – 15.
5. Мовчан В. С. Етика. Книга для вчителя: навчально-методичний посібник. 2008. 303 с.
6. Огієнко І. І. Наука про рідномовні обов'язки. Жовква, 1936. 72 с.
7. Подласый И. П. Педагогика: учебник для студентов пед. вузов. 1999. Владос. гуманит. центр. 206 с.
8. Рувинский А. И. Духовный учитель и как им стать. *Педагогический вестник*. 1998. №6. С. 2 – 3.
9. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. *Шлях освіти*. 2002. №4.
10. Франк С. Л. Духовные основы общества. Москва : Республика, 1992. 511 с.
11. Психологічний словник. За ред. В. І. Войтка. Київ : Вища шк., 1982. 214 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z211ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001375 (дата звернення: 12.02.2020).
12. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. С. 209. URL: <http://ukrlit.org/slovnkyk/%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 12.02.2020).
13. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность / Общ. ред., сост., вступ. ст. А. А. Гусейнова и А. П. Скрипника. Москва : Республика, 1992. 448 с.

References

1. Bekh, I. D. (2001). Formuvannya u dytyny pochuttia tsinnosti inshoi liudyny [Formation of a child's sense of value of another person]. *Pedahohika tolerantnosti*, 2 (16), 16-21 (ukr).
2. Honcharenko, S. U. (Ed.). (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv (ukr).
3. Zelichenko, A. I. (1996). *Psikhologiya dukhovnosti [Psychology of spirituality]*, 400. Moscow: Transpersonal Institute(rus).
4. Kakurin, A. A. (2000). Chtotakoe dukhovnost'? [What is spirituality?]. *Shkoladukhovnosti*, 3, 6–15(rus).
5. Movchan, V. S. (2008). *Etyka. Knyha dlia vchytelia: navchalno-metodychnyi posibnyk [Ethics. Book for teachers: training manual]*, 303 (ukr).
6. Ohienko, I. I. (1936). *Nauka pro ridnomovni oboviazky [The science of native language responsibilities]*, 72. Zhovkva (ukr).
7. Podlasy, I. P. (1999). *Pedagogika: uchebnik dlya studentov pedagogicheskikh universitetov [Pedagogy: textbook for students of ped. Universities]*, 206. Vlados. гуманит. tsentr (rus).

8. Ruvinsky, A. I. (1998). Dukhovnyy uchitel' ikakim stat'. [Spiritual teacher and how to become one]. *Pedagogicheskyy vestnik*, 6, 2-3 (rus).
9. Sukhomlynska, O. V. (2002). Kontseptualni zasady formuvannia dukhovnosti osobystosti na osnovik hrystyianskykh moralnykh tsinnosti [Conceptual bases of formation of spirituality of the person on the basis of Christian moral values]. *Shliakh osvity*, 4 (ukr).
10. Frank, S. L. (1992). *Dukhovnye osnovy obshchestva [Spiritual foundations of society]*, 511. Moscow: Respublika (rus).
11. Voytko, V. I.(Ed.). (1982). *Psykholohichnyi slovnyk [Psychological dictionary]*, 214. Kyiv: Vyshcha shkola. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001375 (date of appeal: 12.02.2020) (ukr).
12. Zhaivoronok, V. V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury: Slovnyk-dovidnyk. [Signs of Ukrainian ethnoculture: Dictionary-reference book]*. Kyiv: Dovira. Retrieved from <http://ukrlit.org/slovnyk/%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>(date of appeal: 12.02.2020) (ukr).
13. Schopenhauer, A. (1992). *Svoboda voli i npravstvennost' [Free will and morality]*, 448. A. A. Huseynov, & A. P. Skripnik (Eds.). Moscow: Respublika (rus).

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕФИНИЦИИ «ДУХОВНОСТЬ» В ФИЛОСОФСКОМ АСПЕКТЕ

Л. В. Балла

В статье анализируется подход к пониманию сущности и интерпретации понятия «духовность» философами. Проанализировано понятие «духовность» как явление целостного феномена. Прослежено постепенное возникновение понятия духовности и интерпретация его значения в разные времена и эпохи прошлого и как одного из основных измерений зарождения духовно-моральной и духовно-развитой личности современности. Дан анализ современного состояния и развития понятия духовность в нашей стране. Рассматриваются основные пути формирования духовности человека, опираясь на философский, культурологический, педагогический, психологический подходы. Статья вмещает теоретический и сравнительный анализ взглядов духовности философов прошлого с теориями философов современности. Обозначается проблема возникновения феномена духовности как понятия, которое начинает изменяться и нести свою базовую особенность с точки зрения духовного развития человека и социума в условиях кризиса духовности современности. Таким образом, понятие духовность обозначается как целостный феномен, который вмещает в себя общечеловеческие ценности, идеалы, взгляды, нормы поведения, пример для подражания, как идеал личности во всех её проявлениях, но при этом не теряет человечности, чести, добропорядочности, всех добродетелей, которыми наделён человек. Обоснована роль духовности как необходимого компонента в базовом качестве «Я личность» и одного из факторов воспитания высоконравственного, высокодуховного

современного человека. Обозначены дальнейшие перспективы проведения анализа и расширения круга исследования по теме духовности человека.

Ключевые слов: духовность, дух, духовная жизнь, духовные ценности.

THEORETICAL STUDY OF THE DEFINITION OF "SPIRITUALITY" IN THE PHILOSOPHICAL ASPECT

L. V. Balla

The article analyzes and considers approaches to understanding the essence and interpretation of the concept of "spirituality" by philosophers of antiquity and the Middle Ages. The concept of "spirituality" as a phenomenon of a holistic phenomenon is analyzed.

The gradual emergence of the concept of spirituality and the interpretation of its meaning in terms of different times and eras of the past and as one of the main dimensions of the emergence of spiritual, moral and spiritually developed personality of the present. An analysis of the current state and development of understanding of the concept of spirituality in our country today is given. The main ways of forming human spirituality based on philosophical, culturological, pedagogical, psychological approaches are considered. The article contains a theoretical and comparative analysis of the spiritual views of philosophers of the distant past with the theories of modern philosophers. The problem of the emergence of the phenomenon of spirituality is defined as a concept that is beginning to change and carry its basic quality in view of the spiritual development of man and society in our time in a crisis of modern spirituality. Thus, the concept of spirituality is defined as a holistic phenomenon that contains universal values, ideals, views, norms of behavior, an example to follow as an ideal of personality in all its manifestations but does not lose humanity, dignity, virtue and all the virtues that man is endowed with. The role of spirituality as a necessary component in the basic quality of "I am a person" and the main factor in the component for the education of a highly moral, highly spiritual modern man is substantiated. Further prospects for analysis and expansion of research on human spirituality have been identified.

Key words: Spirituality, spirit, spiritual life, spiritual values.

Балла Людмила Володимирівна – аспірант кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: ballamila1@gmail.com

Балла Людмила Владимировна – аспірант кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: ballamila1@gmail.com

Balla Liudmyla Volodymyrivna – graduate student of the Department of Pedagogy, Psychology and Management, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: ballamila1@gmail.com